

KÜLFÖLDI SZEMLE.

A BRÜSSZELI KIRÁLYI KÖNYVTÁRRÓL.

DR. ESZTEGÁR LÁSZLÓTÓL.

A belga fővárosban 1898-ban tartott második bibliografiai konferencia napirendjének egyik pontja a királyi könyvtár megtekintése volt. Testületileg jelentünk meg ott s üdvözlő és fogadó beszédek hangzottak el az egykori »Bibliothèque de Bourgogne« még mindig ragyogó fényű kincseit őrző földszinti kiállítási teremben. De jóllehet úgy a könyvtár ősz igazgatója, Edouard *Fétis*, mint a kéziratári osztály akkor nemrégiben kinevezett tudós vezetője, *Van den Gheyn* bollandista atya a legnagyobb készséggel adtak feleletet különböző irányú kérdéseinkre, sőt az utóbbi kedvemért ki is emelte a kiállítási vitrinából a magyarországi renaissance híres emlékét: az Attavantes misekönyvét, látogatásunk még is csak ünnepélyes tisztelgés volt s az idő rövidsége miatt nem is terjeszkedhetett ki az egész könyvtárra.

Én azonban ezzel nem elégedhettem meg, s a konferencia befejezése után újra betekintettem a könyvtárba, hogy annak berendezéséről és életéről egy kissé részletesebb képet szerezzek magamnak. Ez alkalommal a nyomtatványi osztály vezetője, *Gossart* volt szives kalauzom. A legnagyobb előzékenységgel végig vezetett az összes helyiségeken s minden irányban ellátott a szükséges felvilágosításokkal.

Ennek a látogatásomnak emlékét ujitotta föl *Fétis*nek a brüsszeli kir. könyvtár 1896., 1897. évi állapotáról szóló nemrég megjelent beszámolója, mely elég érdekes és tanulságos arra, hogy röviden megismertessük tartalmát, előre bocsátva a

könyvtár szervezetét illető némely érdekesebb általános tudnivalókat, részint a szervezeti szabályzat, részint jegyzeteim alapján.

Az 1837 június 19-én kelt királyi rendelettel s az állam több különböző gyűjteményének összevonása által Brüsszel városának és egyeseknek ajándéka által létrejött brüsszeli királyi könyvtárnak öt osztálya van, melyek közül

az első: a *nyomtatványokat*,

a második: a *kéziratokat*,

a harmadik: a *metszeteket, tervdrajzokat és térképeket*,

a negyedik: az *éremtárt* foglalja magában,

s az ötödik: a *titkárság* és a *beigató hivatal* (bureau d'entrée) teendőit látja el.

Az első osztálynak mintegy függelékeül tekintendő a folyóiratok osztálya, a brüsszeli kir. könyvtár egyik legfőbb nevezetessége. A királyi könyvtár vezetőjét (conservateur en chef) a király nevezi ki s alá van vetve egy szintén a király által kinevezett nyolcz tagból álló igazgató-tanácsnak. A könyvtár személyzete a vezetőn kívül az előttem levő 1895-iki szabályzat szerint: öt conservateur chef de section,¹ öt conservateur adjoint, meg nem határozott számú első és második osztályú employé és a szolgálószemélyzet. Ezekon kívül a katalógus munkálataihoz rapidíjasokat is alkalmaznak. Az első és második helyen említett tíz tisztviselőt a király nevezi ki, a többieket a közoktatásügyi miniszter. Az igazgató-tanács elnökét is a király nevezi ki, azonban maga a tanács választja meg alelnökét és titkárát; megbizatusuk időtartama három év. Az igazgatótanácsot ülésre az elnök hívja össze s határozathozatalhoz négy tag jelenléte szükséges. Egy-egy ülésen való megjelenésért minden tagnak 10—10 frank tiszteletdíj jár. Ez a tanács gyakorolja a főfelügyeletet az egész intézet fölött. Évenként egyszer egy vagy több tagját kiküldi a könyvtár egyes osztályainak megvizsgálására s annak ellenőrzésére, hogy a hozott tanácsi határozatokat és intézkedéseket foganatosították-e? S e vizsgálat alapján jelentést tesz a közoktatásügyi miniszternek a könyvtár állapotáról.

A könyvtár minden osztályának külön katalógusa van, a harmadik osztálynak külön a metszetekről s külön a térképek és

¹ A könyvtárnoki terminologia mostani zürzavarában legcélszerűbb az eredeti kifejezések mellett maradni.

tervrajzokról. A nyomtatványi és kéziratári osztályoknak alfabetikus és szisztematikus katalógusaik vannak. Külön jegyzéket vezetnek az ajándékokról, s a tudományos jellegű katalógustól függetlenül minden osztálynak leltára is van, amelybe minden újabb szerzeményt beíratnak. A leltárba vezetésnek és a könyv vagy kézirat lebélyegzésének a beérkezéstől számított nyolcz nap alatt meg kell történni. A vételeket a könyvtár vezetője az igazgató-tanács ellenőrzése mellett eszközli. Mindennemű kiadás, vétel, továbbá a kettős példányok csere utján való értékesítése a közoktatásügyi miniszternek az általános államháztartási törvények szemelött tartásával hozott külön rendelete alapján történik.

Az igazgató-tanács működését szabályozó intézkedések közül említsük még föl a következőket:

Legalább minden két hónapban rendes ülést kell tartania, rendkívülit pedig valahányszor a körülmények ezt kívánják. A könyvtár vezetője tanácskozási joggal vesz részt ezeken az üléseken. Minden ülésről jegyzőkönyv készül, amely a tanács által hitelesítve s az elnök és a titkár által előírva egy külön könyvbe is beíratik. Ezzel a könyvtár egyik tisztviselője mint titkárság van megbízva, a ki egyszersmind gondoskodik a tanács határozatainak az illető helyekre való pontos szétküldéséről s ő gondozza a tanács irattárát is. A közoktatásügyi miniszterhez intézendő fölterjesztéseket az elnök írja alá s ezek szintén egy külön levelezési könyvbe másoltatnak le. A tanács tagjainak a már említett évi könyvtárlátogatáson kívül jogukban áll bármikor a könyvtár egyik vagy másik osztályának működését megvizsgálni. A tanács határoz vagy véleményt mond a közoktatásügyi minisztertől vagy a könyvtár vezetőjétől elébe terjesztett személyi vagy a könyvtár anyagát illető ügyekben, s természetesen az egyes tagjai által fölvetett kérdésekben is. A szolgálat egyik másik ágára nézve tanácskozásokat rendelhet s ebben az esetben meg is jelöli az erre meghívandó szakférfiakat. Az ilyen tanácskozásokon a könyvtár vezetője is részt vesz s köteles fölvilágosításokkal szolgálni. A tanács határozatainak végrehajtása a könyvtár vezetőjének feladata. Köteles a tanács elé terjesztetni jóváhagyás végett:

a) a tervezetet a törvényhozás által a könyvtár részére meg-

szavazott javadalmazásnak az egyes osztályok között való elosztására nézve;

b) a *desideraták* jegyzékét;

c) a kettős példányok értékesítésére vonatkozó javaslatot, és

d) évi jelentést a könyvtár állapotáról.

A könyvtár vezetőjének jogában áll fölfüggeszteni a két legalsó fokon álló tisztviselők működését; a fölfüggesztés hatálya azonban legfeljebb két heti időre terjedhet. A fölfüggesztésről azonnal indokolt jelentést tesz a miniszternek és az igazgatótanács elnökének. A tanács nyolcz nap alatt határoz a fölfüggesztés ügyében, határozatáról a minisztert azonnal értesítve.

A könyvtár adminisztrációja a vezető kezeiben összpontosítva két hivatalt vesz igénybe:

a) a titkári hivatalt, mely egyesítve van a beigtatási hivattal és

b) a katalóguskészítő hivatalt.

A titkár teendői: az irattár gondozása, a mutatókönyv szerkesztése, levelek és jelentések továbbítása, a butorzat leltárának vezetése, a helyiségek gondozása, a számadások elkészítése, íróeszközök beszerzése s a házi és házon kívüli könyvkötésre való fölügyelet. Közvetlen rendelkezése alatt áll egy irnok. A beigtatási hivatal hatáskörébe tartoznak: a könyvkereskedők által megtekintésre beküldött munkák átnézése, a nyilvános eladások katalógusainak átvizsgálása, a megszerzendő művek (*desiderata*) jegyzékének összeállítása, az időszaki folytatólagosan megjelenő sajtótermékek osztályozása, leltárak vezetése, a házi és házon kívüli könyvköttetés, az újabb szerzeményekre vonatkozó közlemények és mindezek mellett egyes óhajtott bibliografiai felvilágosítások megadása. A bureau du catalogue feladata az 1-ső, 3-ik és 4-ik osztály anyagára terjed ki; a 2-ik, a kéziratári osztály katalógusa magában az osztályban készül. A szabályzatban külön intézkedések vannak a könyvtár általános katalógusának munkálataira vonatkozólag az 1857-ben megállapított tervezet alapján. Ez a katalógus a könyvtár három *fonds*-át fogja egyesíteni s a szabályzat ide vágó szakaszai a fölveendő rendkívüli munkaerők díjazásának elveit tartalmazzák.

A könyvtár részére megszerzendő munkákat a szabályzat így csoportosítja:

- a) folyóiratok;
- b) megjelenésben levő füzetes vállalatok;
- c) befejezett s a könyvpiaczon megkapható munkák;
- d) elfogyott s csak kivételesen előforduló munkák.

A könyvtár vezetője minden évben tanács elé terjeszti azoknak a folyóiratoknak a jegyzékét, amelyekre a könyvtár előfizetni óhajt s ez a jegyzék a tanács törlései és hozzáadásai után megjelenik a belga hivatalos lapban. Megjelenésben levő füzetes vállalatokat a könyvtár vezetője csak a tanács véleményezése alapján hozott miniszteri engedély alapján rendelhet meg. Az ujonnan megjelenő könyvek közül a könyvtár vezetője összeállítja azoknak jegyzékét, amelyek megszerzését szükségesnek látja, s ezt a jegyzéket a tanács fölülbírálása után szintén a miniszter hagyja jóvá. Ez az intézkedés azonban csak a külföldi művekre vonatkozik. A Belgiumban megjelenő sajtótermékekhez más uton jut a könyvtár. Az előttem fekvő szabályzat erről nem emlékezik meg, azonban Gossart úr felvilágosításai s régebbi évi jelentések révén megismertem a könyvbeszerzés módozatait is. A kérdés nagyon érdekelt, mert Belgium ama kevés államok egyike, amelyekben köteles-példányok nincsenek. Sokáig érezték a brüsszeli kir. könyvtárban, hogy a könyveknek az egyes kiadók révén való megszerzése a legnagyobb óvatosság mellett is nem valami biztos módszer arra nézve, hogy a belgiumi irodalom a maga teljességében bekerüljön az ország legnagyobb könyvtárába. A bajon úgy segítettek, hogy szerződésre léptek a *Bibliographie de Belgique* című könyvkereskedői szövetségessel, a mely köteles minden belgiumi kiadványt összegyűjteni, közlönyében hirdetni s a királyi könyvtárnak bizonyos megállapított árkedvezményen beszolgáltatni. Mindenesetre czélszerűbb eljárás ez, mint a különböző czégekkel való folytonos vesződés, s a belga nemzeti irodalom konzerválása szempontjából a legtöbb eredménnyel kecsegtető, azonban, amint én sejtem, még sem olyan tökéletes dolog ez, mint a köteles-példányokkal való operálás. Meglehet, sőt valószínű, hogy a belgiumi irodalom színe-java összegyűl, hanem mi ez ahhoz a kultúrtörténeti anyaghalmazhoz képest, amit például a mi múzeumi könyvtárunk összegyűjt és megőriz a jövő számára. Egyik nevezetes gyarapodási forrás a brüsszeli kir. könyvtárra nézve a belga államnak Európa legtöbb államával a hivatalos kiadványokra kötött csere szerződése.

Ha valamely nevezetesebb könyvvásárlásra van kilátás, a könyvtárvezetőnek erről előre értesíteni kell a minisztert az engedély megnyerése végett. A vásárlásokra, továbbá a kettőspéldányok fölhasználására vonatkozó intézkedések általában véve ugyanazok, amelyek a legtöbb állami könyvtárnál szokásban vannak. A könyvtár mostani állománya 375,000 kötet nyomtatvány és 27,000 kézirat.

A könyvtár használatának szabályozása azonban különösebb figyelmet érdemel. Mint már érintettük, két olvasó- és dolgozóhely áll a közönség rendelkezésére, az u. n. *salle d'étude* és a *salle des périodiques*. Az első nyitva van d. e. 9 órától d. u. 3-ig (márczius 1-től október 31-ig 4-ig), az utóbbi pedig d. e. 9-től d. u. 3-ig és este $\frac{1}{2}$ 8-től $\frac{1}{2}$ 11-ig. Nagy kényelemmel berendezett helyiség mindkettő, s különösen az utóbbi úgy berendezésével, mint rendeltetésével mindenkire rendkívül kedvező hatást tesz. A *salle d'étude* a könyvek és kéziratok használására szolgál, a *salle des périodiques* hivatását már neve jelzi. Külön belépőjegy szükséges mindkettőbe, egy újabb intézkedés pedig lehetővé teszi, hogy a folyóiratok termében az esti órákban könyveket is használhassanak, ha kívánságukat, illetőleg a könyv címét a *salle d'étude* hivatalos órái alatt előre külön kérelapon bejelentik. Ennél többet könyvtár nem nyújthat közönségnek. S hogy mit nyújt a *salle des périodiques* révén a brüsszeli kir. könyvtár, igazán meglepő. 1897 deczember havában nem kevesebb mint 1363 folyóirat és időszaki kiadvány járt a könyvtárnak s mindez alkalmas, könnyen megközelíthető szekrényekben elhelyezve s kitűnő nyomtatott katalógussal ellátva a legnagyobb kényelemmel használható. Valóban párját ritkító intézmény, amelyhez a párisi nemzeti könyvtár két folyóirat-asztala nem is hasonlítható. Sőt a Sainte-Geneviève könyvtár folyóirat-gyűjteménye fölött is magasan áll. Megfigyeltem mind a hármat, minthogy egyáltalában nagyon érdekel minden könyvtár folyóirat-készlete és ennek használata. Az itthoni szegényes állapotok nagyban hozzájárulnak, hogy e téren mindent észrevegyünk. Érdemes tudni, hogy az egyes szakmák miként vannak képviselve a brüsszeli kir. könyvtár folyóirat-gyűjteményében. Ime az 1897-iki adatok: bibliografia 34; theologia 8; filozofia 12; neveléstan 30; jogtudomány, közigazgatás 137; társadalmi tudományok 99; kereskedelem, ipar, földmívelés 57; mennyiségtan, fizika és természettudományok 232; anatomia, fiziológia, orvostudományok 201; hadtudomány,

tengerészet 12; műipar 56; képzőművészetek, archeologia 60; nyelvészet, filologia 59; szépirodalom, irodalomtörténet 10; földrajz 35; történelem 147; általános jellegű folyóiratok, gyűjtemények stb. 174. És ezt a nagybecsű anyagot — napjaink szellemi életének ezt a tükrét — egy év alatt 25,731 esetben vették igénybe. 13,326 nappali és 12,405 esteli olvasóról számol be a jelentés. S van valami rokonszenves vonás abban az örömben, amelylyel ezt az eredményt a jelentés hirül adja. »Annál örövendesebb — úgymond — ez a jelenség, mert a Brüsszelben is folyton szaporodó szórakozások és multságok könnyen az olvasási kedv csökkenését idézték volna elő.« A könyvtár büszke, hogy az est óráiban is állandó vonzerőt tud gyakorolni elég nagy közönségre. Az igények növekedésének lélektani törvényéből folyik hogy még ez a gazdagság és kényelem se elégít ki mindenkit; a jelentés többrendbeli panaszt sorol föl az egyes füzetek késedelmezése stb. miatt. De mindjárt jelzi a megtett intézkedéseket is, amelyek arra irányulnak, hogy lehetőleg minden igény kielégíttessék.

Mondanom sem kell, hogy ez a terem gazdag kézikönyvtárt is foglal magában, amelyekben a szótárak, lexikonok s más kézi könyvek egész gyűjteménye teljes kényelemmel használható. Vezetőm különösen a nagy Laroussenak egyik példányára hívta föl figyelmemet, ami voltaképp a drága mű két példányából jött létre olyképen, hogy erős vászonlapokra ragasztották föl az egyes kivágott lapokat. Valódi Larousse à perpétuité. S aki látta, hogy pl. a Bibliothèque Nationaleban mivé rongyolódnak a folytonos használat következtében épen e népszerű ismeretforrás egyes kötetei rövid idő alatt, úgy hogy minduntalan újabb példányokkal kell pótolni, érdeme szerint fogja méltányolni a brüsszeli ötletet.

Befejezésül még a kéziratári katalógus előmunkálatairól egynehány szót a jelentés nyomán. »A kéziratári osztály új vezetőjére vár az a komoly és kellemes feladat, — írja forrásunk — hogy rendszeres katalógust készítsen arról a gyűjteményről, amelynek gazdagsága általánosan el van ismerve és a melynek jelentőségét és értékét a gondos katalógusok még inkább emelni fogják. Azonban addig is, amíg a rendszeres katalógus — hosszú lélegzetű nagy vállalat — elkészül, a tudós világ igen

nagy hasznát fogja venni a teljes onomasztikai és a munkák címéit tartalmazó táblázatoknak. Az első részben már készen van, csak be kell fejezni. Hanem a másodikból még semmi sincs, pedig nyilvánosságra jutásával még azoknak is igen nagy meglepetéseket fog szerezni, akik a legjáratasabbaknak hiszik magukat a kéziratárban. Azonban a kéziratok rendszeres osztályozását és pontos leírását tartalmazó szisztematikus katalóguson, továbbá az említett két táblázaton kívül mily nagyérdekű volna a művészekre nézve a miniatúrák külön katalógusa, mely bőséges régészeti és festészeti kincsről szolgáltatna részletes felvilágosításokat: a vallásos és profán tárgyak előadási módjáról, híres emberek arczképeiről, típusokról, kosztümökről, fegyverekről, amint ezek a miniatorok műveiben előfordulnak, különböző lakás- és épületberendezésekről, utcákról s a mindennapi élet mozgalmasságát visszatükröző terekről, csatákról, tornajátékokról, vallási és világi czeremoniákról, a különböző társadalmi osztályok szórakozásai- és foglalkozásairól stb. stb. Ez a katalógus utbaigazíthatná a festőt az egyes történeti ábrázolásokhoz szükséges korhű adatokra nézve, megjelölve a kéziratot, amely ilyen vagy amolyan tárgyú illusztrációt tartalmaz; figyelemztetve, hogy bizonyos emberek arczképei melyikben találhatók meg, hogy melyek fontosak a tájképek, interieurök, lófelszerelések, hajók, vadászatok stb. szempontjából . . . Mindez azonkívül a művészettörténetre nézve is nagyjelentőségű volna. A miniatorok műveivel kezdődik a flamand festészeti iskola. Az úgynevezett primitívek ezeknek utódai, követői. Az igazi primitívek a miniatorok.«

A brüsszeli kir. könyvtár még nagyon messze van attól, hogy ezzel a katalógussal a világot megajándékozhasssa. Azonban látjuk, hogy az eszme a maga jelentőségéhez méltóan foglalkoztatja már az intézőket. Érdemes pedig fölemlíteni, mert ez világosan mutatja, hogy mily különböző irányokban termékenyítheti meg a nemzeti kulturát egy nagy könyvtár, ha annak tartalma alkalmas vezetéseken a kellő helyekre juthat. Ime a belga festészet nagy érdekeit mily világosan formulázza egy hivatalos könyvtári jelentés. Öröm az ilyesmit olvasni s kötelesség mentül szélesebb körök figyelmét ráterelni.